

Colofon

Het Bulletin is een uitgave van de
Stichting Nederlands Instituut voor Logotherapie
en Existentiële Analyse

EINDREDACTIE BULLETIN: drs.P. Hoekstra

Redactie-adres:

Molenweg 19, 3171 CM Poortugaal
E-mail: hoekstra.p@worldonline.nl

Abonnementen: opgave bij het redactie-adres, per jaargang is hiervoor f 25,- verschuldigd. Abonnementen lopen per kalenderjaar. Een proefnummer is kostenloos. Bij opgave ontvangt u het eerstvolgende nummer en voldoet u de overige nummers x f 6,25.

Deze verplichting geldt niet onze donateurs.

Abonnementskosten kunt u overmaken op:

ABN/AMRO 46.93.15.652 t.n.v.Stichting NILEA
onder vermelding van: 'Bulletin'

Doel Bulletin: Een platform zijn voor hen die werkzaam zijn in de hulpverlening (geestelijke gezondheidszorg en aanverwante beroepen), of zich daarop voorbereiden, en die willen uitgaan van een positieve antropologie, zoals deze door Viktor E. Frankl en anderen is ontwikkeld en gevalideerd. Een integratieve benadering staat daarin centraal.

STICHTING NEDERLANDS INSTITUUT VOOR LOGOTHERAPIE EN EXISTENTIËLE ANALYSE

Tel.: 050 - 52 50 570 Fax: 050 - 52 66 303

Voorzitter: drs.H. Sanders

Moddermanlaan 5, 9721 GK Groningen

E-mail: h.sanders@pl.hanze.nl

Secretariaat: J. Bosma

Muntinglaan 34, 9727 JV Groningen

Vaktechnische leiding opleiding

dr.W.J. Maas, Boddemate 1, 8014 JJ Zwolle

038 - 46 06 147

E-mail:w.maas@tip.nl

prof.dr.G. Giovinco,

University of Central Florida, Orlando USA

BEROEPSVERENIGING NVLEA

Voorzitter: drs.R.G.D. Carton

Bataviastraat 39G, 1095 EM Amsterdam

020 - 69 34 075

Secretaris: ir.C. de Jong

Veldkantweg 66, 6961 HH Eerbeek

Het Bulletin wordt gedrukt bij: Offset-drukkerij

Delta Psychiatrisch Ziekenhuis, Poortugaal

Redactioneel

De Geestelijke GezondheidsZorg in Nederland is volop in beweging. Dat is niet nieuw en in zichzelf geen nieuws. Toch zijn er allerlei ontwikkelingen gaande die onze aandacht vragen. In de eerste plaats waar ons Instituut (NILEA) en onze Vereniging (NVLEA) midden inzitten. Deels is dat een Europees verhaal, want de Europese Unie begint steeds meer vorm aan te nemen. Zo komt u in het artikel van de hand van de voorzitter van de NVLEA het Euro-teken van de munteenheid al tegen, de '€'. Vooral politiek zijn er veel verschuivingen en voor ons geldt dat de EALEA (European Association for Logotherapy and Existential Analysis) steeds meer vorm krijgt. Toch zijn het ook juist de ontwikkelingen in Nederland die alle aandacht van ons vragen. In de eerste plaats is dat de studie van het Trimbos Instituut, getiteld 'Beroepen in beweging' van 17 december jl., samengesteld in opdracht van het CONO, waarvan de aanbevelingen aangaande o.m. de plaats van de psychotherapeut door minister Borst is overgenomen in de 'Sectorale Beleidsvisie GGZ'. Eén van de belangrijkste conclusies is de nadruk op de 'eerstelijnspsycholoog'. De GGZ moet verder integreren in de gewone gezondheidszorg. U leest er in dit nummer over. Vanuit de Existentiële Analyse en Logotherapie willen we hieraan niet alleen sombere geluiden toevoegen. Drs.R.G.D. Carton gaat daar op in.

Verder in dit nummer artikelen over Logotherapie en Existentiële Analyse - hoe kan het anders? - de boekenhoek en Iris Murdoch. Tenslotte maken wij kennis met dr.G.B.J. Dreutel in zijn column 'De mensenwereld van dr.G.B.J. Dreutel'. Op eigenwijze manier geeft hij zijn commentaar op de ontwikkelingen in de mensenwereld. Soms zullen we het met hem eens zijn, ongenueanceerd zal hij blijven, net als zijn grote voorbeeld ooit op TV. De redactie neemt geen verantwoording voor de schade die hij anderen zou kunnen toebrengen. Verwijzen kunnen we evenwel altijd.

For our English readers we do have an edited and compiled translation of two articles into one, written and printed in this Bulletin in Dutch. Books in the 'Boekenhoek' are for the most part in English and - of course - Dame Iris Murdoch is very 'UK'. Though it is only partly in English, we hope you enjoy the information. At this moment we did not receive enough material in English to give you the necessary logo-support.

Drs.Pieter Hoekstra

EXISTENTIEEL-ANALYTISCHE LOGOTHERAPIE VOLGENS HET HAMBURGSE MODEL EEN OVERZICHT

Dr. Uwe Böschmeijer

(VERTALING EN BEWERKING W. J. MAAS)

De existentieel-analytische Logotherapie volgens het Hamburgse model is een verdieping van de Logotherapie volgens V.E. Frankl. Dit model benadrukt de *eenheid* van de 'diepte- en hoogtepsychologie'. De reden daarvoor ligt in de *polaire* structuur van het leven, die in de praktijk verschijnt in de vorm van zin-mogelijkheden en problemen met het vinden van een mogelijke zin.

De Logotherapie volgens het Hamburgse model is geen traditionele psychotherapie. Deze therapie is niet gecentreerd rond de stoornis of het ziektebeeld, maar concentreert zich op de *geboorte van verborgen mogelijkheden*, die op zijn beurt weer de vooronderstelling van een *zin-ervaring* is. Deze ervaring is voor het bestaan een *primaire* vooronderstelling. Dienovereenkomstig is een gebrek aan zin-ervaring de *primaire* vooronderstelling voor stoornissen en ziektebeelden, die zowel psychisch als somatisch kunnen zijn.

Hieruit volgt dat de Logotherapie volgens het Hamburgse model wezenlijk moet worden begrepen als een *waarden* - en *zin georiënteerde persoonlijkheidsontwikkeling*. Het paradigma van deze Logotherapie is niet dat van de pathologie, maar het is een *ontwikkelingsconcept*.

De geboorte van potentialen is meestal slechts mogelijk door de reductie of opheffing van *barrières* in het zoeken naar zin (vgl. de verhoogde agressiviteit, angst, depressiviteit, narcisme).

Barrières in het vinden van een mogelijke zin kunnen antropologisch, typologisch, persoonlijk en vanuit het lot bepaald zijn. Het werken aan deze barrières is *voorwaarde*, maar niet de hoofdzaak van het werken met Logotherapie. De barrières zijn *uitdagingen* tot een persoonlijke en daarmee existentiële stellingname.

Omdat bij de lijdende mens zowel de potentialen als ook de barrières in het vinden van een mogelijke zin veelal onbewust zijn, is primair het *onbewuste* de 'plek' waar de ontdekkingen gedaan moeten worden.

De *primaire* barrière in het vinden van een mogelijke zin is bij ieder mens zijn *'zelfverwerping'*.

Uit de ervaring met mensen hebben we geleerd dat in het bijzonder de ontdekking en bewerking die we de *basisproblematiek* van het mens-zijn noemen, een bijzondere therapeutische waarde heeft.

Hoe duidelijker iemand het 'Nee' in zichzelf als innerlijke tegenspeler erkent, ervaart en hem als tegenstand tegen het *leven* begrijpt, des te duidelijker kan hij zich vervolgens richten naar het innerlijke *Ja*, d.w.z. volgens het kennen, voelen en beleven van zulke *waarden*, die bepalingen voor een gelukkig leven zijn.

Hoe duidelijker een mens zijn eigen innerlijke tegenspeler door-ziet en als pijn leert verstaan, hoe gemakkelijker effent hij geestelijk zelf de wegen naar de in het leven rijkelijk voorhanden 'plekken' voor het vinden van een zin.

De 'plek' waar de zinmogelijkheden, dus de specifiek humane fenomenen (bijv. vrijheid, verantwoordelijkheid, liefde, hoop, moed, creativiteit, intuïtie, geloofshouding - en binding), ontdekt en geboren worden, heet het *onbewust geestelijke* (Frankl).

Geest is *de* machtige, creatieve, vormende, *zin-verwerkelykende* kracht in de mens; van het werk van die geest hangt het in eerste instantie af op welke wijze de *totale* mens existeert.

Geest is *intentioneel* zegt Frankl. Geest *bedoelt*, *beoogt* die specifiek humane waarden die een gelukkig leven als totaal funderen. In de mate waarin een mens toegang heeft tot dit geestelijke, wordt zijn waarden-gevoel gewekt. Tegelijkertijd geldt: in de mate waarin zijn waarden-gevoel gewekt wordt, vindt die mens de toegang tot het geestelijke.

Des te beter iemand de toegang tot het geestelijke vindt, des te meer verwerkelijkt hij van zichzelf. Hoe meer hij van zichzelf verwerkelijkt, des te meer transcendeert hij zichzelf - naar binnen en naar buiten. Hoe gemakkelijker de mens zichzelf transcendeert, hoe meer zin hij beleeft.

Het meest direct beleeft de mens de in het onbewust geestelijke gebaseerde zin- en zelfverwerkelyking, wanneer hij in de eigen '*diepte-dimensie*' (Tillich) de overweldigende ervaring opdoet dat hij zelf vanuit de 'basis van het zijn' begroet, *onvoorwaardelijk* bevestigd wordt.

Daaruit volgt dat deze ervaring van bevestigd worden in de 'dimensie van de diepte'

* *de* basis voor de eigen levens-bevestiging is.

* dus de basis voor de ervaring van waarden en zin.

* en dus als *doel* van de Existentieel-analytische - logotherapeutische arbeid moet worden gezien.

De wezenlijke elementen van de Existentieel-analytische Logotherapie volgens het Hamburgse model zijn in de praktijk:

* de actieve, innerlijke voorstelling van doel- en waarden.

* een Existentieel-analytische interpretatie van het Enneagram.

* het 'gesloten' gesprek (Existentieel-analytische gespreksvoering).

De *actieve, innerlijke voorstelling (imaginatie) van doel- en waarden* is de methodische vormgeving van het eerder gepostuleerde geestelijk onbewuste. We vinden er tegelijkertijd de voorwaarde voor een empirische verificatie van de geest.

Deze actieve imaginatie voert de cliënt tot de hem onbewuste, verborgen barrières in het *vinden van een mogelijke zin*, de indrukwekkende symbolisering van deze weerstanden dagen de cliënt uit tot een dialoog.

Tegelijkertijd echter voert deze vorm van imaginatie de cliënt tot de hem onbewuste *zinmogelijkheden*, waarbij de symbolisering hem indrukwekkend de tot dan ongeleefde *waarden* voor ogen stellen.

Hoe dieper hij zich met de door hemzelf als nieuw erkende en beleefde waarde- en zinmogelijkheden inlaat, des te gemakkelijker valt het hem daarvan het nodige in het dagelijks leven te realiseren. (zie: U. Böschmeijer, 'Dein unbewußtes weiß mehr als Du denkst, Imagination als Weg zum Zinn', Freiburg i.B. 1996). Deze doel- en waarden gebonden inbeelding bevestigt ook de fenomenologie van het *Enneagram*.

Omdat deze ervarings-wetenschappelijk bevestigde typologie naast de toegankelijke en gedifferentieerde beschrijving van de verschillende menselijke structuren ook de primaire barrières in het vinden van een mogelijke zin, de zelf-afwijzing, typologisch toegankelijk maakt (en van daaruit ons werk aanmerkelijk gemakkelijker maakt), meen ik dat zowel de doel- en waardengeoriënteerde imaginatie als ook het *Exis-tentieel-analytisch* geïnterpreteerde Enneagram **onmisbare** bestanddelen van een moderne Logotherapie zijn.

Om het Enneagram Existentieel-analytisch te begrijpen betekent, dat we *voorbij* de psychische verschijnselen van een mens vragen en ook diens noetische (geestelijke) elementen in de logotherapeutische arbeid integreren.

Langs de hierboven geschetste weg leidt het gebruik van het Enneagram tot:

- de typologisch-specifieke potentialen,
- de typologisch - specifieke waarden - eenzijdigheden,
- de typologisch - specifieke instelling ten opzichte van het leven.

(zie: U. Böschmeijer, 'Vom Typ zum Original', Lahr, 1994.).

Het *gesloten gesprek* is verwant aan de socratische dialoog. Kenmerkend voor dit type gespreksvoering is:

1. De poging om het cliënt-therapeut gesprek niet slechts in een intersubjectieve dialoog te laten bestaan, maar om de cliënt de tot dan niet erkende *waarden* te laten herkennen en te laten *voelen*.

2. De *afwisseling* van de gespreksdimensies (bewust, voor-bewust en onbewust).
3. Het *vragende denken* - dat wat naar het wezenlijke vraagt.
4. De *confrontatie* met twee hoofdvragen:
 - a) Is dat wat de cliënt zegt ook dat wat hij denkt en voelt?
 - b) Is dat wat hij doet datgene wat hij ook wil doen, moest doen en kan doen?

De 'relatie tussen therapeut en cliënt' is voor de existentieel-analytische Logotherapie van beslissende, centrale betekenis.

Zodra een dergelijke relatie tot stand gebracht is denk ik overigens dat het niet meer past om van therapeut en cliënt te spreken, omdat dan ofwel het werk van de professional wordt overgewaardeerd ofwel het werk van de naar zin zoekende mens wordt miskend; het gaat in die relatie immers om een relatie tussen deze en gene - maar dat terzijde.

* het logotherapeutisch georiënteerde gesprek is een *personale Begegnung* (Frankl), dat wil zeggen; een echte relatie van mens-tot-mens.

* het logotherapeutisch georiënteerde gesprek bevestigt het vaak geciteerde woord van Frankl over de 'uniciteit en eenmaligheid' van de mens; dat betekent dat zoektocht naar zin en manier om een zin te vinden **voor ieder mens anders is**.

* de logotherapeutisch georiënteerde begeleider (ik gebruik hier dit begrip voorlopig) weet ten diepste, dat hijzelf, precies zoals zijn gesprekspartner, midden in de **ambivalentie** van het leven staat. Alleen al daardoor worden zijn eigen narcistische, hybride en moralistische tendensen gereduceerd. Hij wordt 'warmer' en 'opener' ten opzichte van de problematiek waarmee de ander worstelt - het had zijn eigen problematiek kunnen zijn en misschien was het ooit zijn eigen problematiek.

* De logotherapeutisch georiënteerde begeleider is vooral *iemand die meezoekt*. Hij zoekt vooral naar 'parels in het stof' (Thielicke), naar de verborgen potentialen die een ander leven mogelijk zouden kunnen maken.

* De logotherapeutische begeleider leeft zelf van de *hoop*, nl.

- a) dat waarden in het leven voor handen zijn, zolang het *leven* voor handen is,
- b) dat waarden in die mate attractief worden, naarmate hij er zich zelf in verdiept, ze invoelt en beleeft,
- c) dat nooit de dingen op zichzelf bepalen wie een mens is, maar bovenal de eigen *instelling* aar binnen en naar buiten over zijn levenskwaliteit beschikken,
- d) dat de *logos*, de *geest*, niet een louter filosofisch verschijnsel is, maar *de* zin-stichtende kracht en daarom het *centrale gegeven* van de humaniteit van de mens is.

Bijlschrift

Het hierboven genoemde Enneagram (ennea = 9) is een typologische structuur die door de Amerikaanse psycholoog Richard Rohr en de Duitse psycholoog Andreas Ebert is ontwikkeld. Het is een hulpmiddel tot zelfkennis, zeggen deze auteurs. In ons land is het boek uitgegeven bij Lannoo. Het enneagram beschrijft een dynamische typologie in negen types, met de opmerking dat 'alle typologieën als nadeel hebben dat ze de uniciteit, de oorspronkelijkheid en de bijzonderheid van ieder mens noodgedwongen verwaarlozen'. Het Enneagram wil niet meer zijn dan een landkaart waarop ommerkeer en verandering kan worden ingezet.

Zoals onze lezers weten, is de Existentieel-analytische benadering in Nederland geënt op de waardenoriëntatie, waarbij intensief wordt gewerkt met de integrale werkelijkheid van de betrokken hulpvragende. Frankl's lezing over 'Argumenten voor het tragisch optimisme' heeft ons op dat spoor gebracht. De drie positieve waarden staan in spanning tot de drie 'tragische waarden'. De tragische waarden zijn dat we het leven altijd nog iets 'schuldig' zijn, er staat dus nog iets te doen.

Daarnaast weten we innerlijk en door ervaring, dat het leven riskant is - het lijden dat we lijden is een echt menselijk lijden omdat dat tot het menselijk leven zelf behoort. Tenslotte, dat is de derde tragische realiteit, zijn alle mensen sterfelijk. Die tragische waarden houden ons met twee benen in de werkelijkheid.

De optimistische waarden zijn hun tegenkracht; ieder mens leeft uiteindelijk 'uit liefde', de liefde die door trouw en vertrouwen wordt gesteund en gesterkt.

Tenslotte zijn er de bekende lessen die het leven ons allen leert.

We kunnen ze samenvatten als:

- * verbaas je niet over het kwaad,
- * verwonder je altijd over het goede,
- * het leven zelf is onvoorwaardelijk zinrijk,
- * mijn eigen werkelijkheid kan altijd nog anders,
- * ik zelf alleen kan deze lessen in een ander leven invoegen.

Het Enneagram zoals het Hamburgse Instituut er gebruik van maakt is de moeite van het bestuderen waard; het is een 'Weiterentwicklung' van Frankl's erfgoed. Frankl zelf heeft aangegeven dat we ons met de Logotherapie ook inderdaad en metterdaad en ter zake doende moeten 'weiter-entwicklen'.

Er is geen 'standaard'-therapie, want die verliest de medemenselijkheid in de relatie en dreigt altijd weer terug te vallen in het toepassen van 'geweld' in de vorm van 'aanpassen, slikken of stikken'.

Logotherapeutische Hulp?

P. Hoekstra, Poortugaal	010	501	9937
T. Girndt, Tilburg	013	466	8180
N. van Hal, Gouda	018	258	5847
R.G.D. Carton, Amsterdam	020	693	4075
Bilthoven	06	551	88737
M. Idsart, Amsterdam	020	620	8919
M. Merbis, Utrecht	030	231	1142
C. de Jong, Eerbeek	031	365	2228
T. van der Neut, Tiel	034	462	3113
W.J. Maas, Zwolle	038	460	6147
M. Rappard, Zwolle	038	460	6147
K. J. Landman, Ravenstein	048	641	2084
J. Bosma, Groningen	050	527	8923
H. Sanders, Groningen	050	526	2058
M. Schmid, den Haag	070	323	4264
J. van den Herik, Drachten	051	254	0426
F. Kuipers, Vlieland	056	245	1664
E. Anindjola, Deventer	057	065	4032
T. Joustra, Deventer	057	062	6045
E. Tiggelaar, Heino	057	239	3417
A. Kukler, Leeuwarden	058	212	1187
B. Sytsma, Leeuwarden	058	213	6571
W. v. der Mee, Breda	076	560	2144
J.V.S.L. van Wijk		(UK)	

NVLEA-NIEUWS!

Inschrijven beroepsregister NVLEA

Alle existentieel analytische psychotherapeuten & logotherapeuten die zich nog niet ingeschreven hebben bij de beroepsvereniging NVLEA worden uitgenodigd dit alsnog te doen. De beroepsvereniging beoogt samen met het opleidingsinstituut de NILEA het werk van Frankl in het Nederlandse taalgebied wetenschappelijk te verdiepen en praktisch toe te passen. De NVLEA is lid van de EAP en de NAP. Ook is de beroepsvereniging in Europees verband met zusterorganisaties verbonden middels de EA-LEA. De NVLEA behartigt naast het algemene doel vooral de belangen van praktijk houdende existentieel analytische psychotherapeuten & logotherapeuten en van studenten die zich op deze praktijk voorbereiden. Onze beroepsvereniging is ingeschreven in de Kamer van Koophandel te Utrecht onder nummer 30148274. Aangesloten therapeuten zijn geregistreerde beroepsbeoefenaar in de Gezondheidszorg.

Beroepsvereniging NVLEA voorziet in aanvraag ECP via beroepsregister

In 1999 richten we ons, naast het kwaliteitsbeleid, op de aanvraag van het ECP. Het ECP is de Europese opleidingsnorm voor psychotherapie. Deze opleidingsnorm bestaat uit 2,5 jaar propaedeutische psychotherapie en 2,5 jaar specialisatie. Maar na een eenmalige bijscholingsregeling kan het ECP binnenkort toch alvast aan therapeuten verstrekt worden die minstens vijf jaar praktijk houden en die ingeschreven zijn in het register van een beroepsvereniging. De beroepsvereniging NVLEA heeft zo'n beroepsregister en biedt gelegenheid voor existentieel analytische psychotherapeuten & logotherapeuten zich in te schrijven. De aanvraag voor inschrijving in het beroepsregister kan tegelijk ingediend worden met de aanvraag tot lidmaatschap van de beroepsvereniging. Hiervoor is een schriftelijk verzoek vergezeld van een CV; kopieën van behaalde diploma's en het eindcertificaat van het opleidingsinstituut NILEA vereist. De aanvraag kan gericht worden aan het secretariaat van de NVLEA. Het adres is: Secretaris dhr.ir.C. de Jong, Veldkantweg 66, 6961 HH EERBEEK. De contributie voor 1999 is f 350,-/€ 159,09. Voor student- en ereleden f 185,-/€ 84,09. De kosten van het lidmaatschap voor de EALEA en de NAP zijn hierin verdisconteerd. Inschrijvingsgeld in het NVLEA-register bedraagt f 25,-/€ 11,36. Gelieve de bedragen over te maken op girorekening (Postbank) 6809457 van de NVLEA te Leeuwarden.

Kwaliteitsbeleid NVLEA en het oog op de GGZ van morgen

Vorig jaar kreeg de kwaliteit van de logotherapeutische zorg en de daarmee samenhangende opleiding prioriteit. Er werd gewerkt aan verbeterde afstemming op de eisen van de Nederlandse GGZ-markt en op de opleidingseisen van de EAP. Daarnaast namen we deel aan het onderzoek van het NIVEL en de Consumentenbond. Twee onderzoeken naar de kwaliteit van de alternatieve GGZ (alternatief is alles wat niet RINO-regulier is). Met de titel *Kwaliteit Organisaties Alternatieve Behandelaars: ondermaats* werden de bevindingen van de Consumentenbond gepubliceerd in november 1998. Twee dingen zijn hier belangrijk. Ten eerste: de NVLEA komt niet in de consumentenlijst van *alternatieve behandelaars* voor. Ten tweede: onze organisatie voldoet *bovenmaats* aan de criteria. Zo is ons klacht- en tuchtrecht ondergebracht bij de onafhankelijke NAP. Inhoudelijk zijn zij gelijk aan die voor NIP-psychologen en de NVP-psychotherapeuten. Onze vooropleiding-, bij- & nascholingsseisen behoren tot de hoogst mogelijke. Vanwege de eisen van het EAP. Maar meer nog vanwege de door de studenten ingebrachte vraag voor verbeterde aansluiting op de GGZ-markt. Overigens wil de consu-

mentenbond de kwaliteitstoets jaarlijks uitvoeren. Daaraan nemen we natuurlijk deel. Ons beleid blijft dat we willen voorkomen dat onze organisatie als *alternatief* wordt aangemerkt. In dit verband is het van belang te melden dat een aanbod om samen met negen alternatieve organisaties te onderhandelen over vergoeding bij de zorgverzekeraars voorlopig is uitgesteld. Het beleid van de NVLEA bestaat er nadrukkelijk uit om tot samenwerking met andere organisaties te komen inzake collectieve vergoedingen en verzekeringen. Maar we willen daarvoor inspelen op de op handen zijnde veranderingen, zowel die binnen de Nederlandse *reguliere* GGZ als die vanuit het *Europese* EAP. De weg om samen te werken moet o.i. via het NAP lopen. Berichten uit het werkveld; Borst's beleidsnotitie, Hutschenmakers' rapport en De Ridders' publikaties over psychosociale zorg ondersteunen deze beleidsvisie.

Tarief existentieel analytische psychotherapie & logotherapie

Cliënten worden overeenkomstig de veranderende verhoudingen in de Nederlandse GGZ naar een eigen verantwoordelijkheid verwezen om de financiën voor de hulp die zij willen zelf te organiseren. De ervaring leert dat dit momenteel het beste werkt. Om te beginnen laat een blik in des clients' bestedingspatroon altijd een flexibel prioriteitenlijstje zien. En bij onvoldoende financiële middelen kunnen cliënten de meest effectieve acties voor vergoeding juist het beste zelf ondernemen. Door creatief te reageren op zorgverzekeraars; op de GSD via de wet Bijzondere Bijstand, Kerkgenootschappen, (Arbo-)&Bedrijfsverenigingen of Speciale Fondsen. Via de wet Bijzonder Bijstand is vergoeding voor het volledige tarief zelfs erg gemakkelijk te verkrijgen. Ook bezit elke Gemeentelijke Bibliotheek een Fondsenboek. In veel gevallen is de schriftelijke behandel-overeenkomst WGBO of een artsenverklaring nodig. Als richtlijn voor ons tarief wordt komend jaar nog het bedrag van f 139,- / € 63,18 per consult *exclusief* BTW van 17,5 % (dwz. *inclusief* BTW = f 163,33 / € 74,24) gehandhaafd. Wij zijn met dit tarief een van de goedkoopste professionele psychotherapeutische zorgverleners in Europa.
Feb99 / RGDC.

De Amerikaanse beroepsvereniging van psychologen APA beijvert zich sinds enkele jaren om het medisch monopolie op het voorschrijven van psychofarmaca te doorbreken, en ook voor psychologen 'prescription rights' erkend te krijgen. In 1996 ontwikkelde de vereniging een model-curriculum op het gebied van psychofarmacologie en momenteel is een psychofarmacologie-examen voor psychologen in de maak. In het verlengde hiervan probeert men de rol van de psycholoog bij het gebruik van psychofarmaca ook wettelijk te verankeren. Afgelopen september werd op dit front een eerste succes geboekt, aldus meldt de APA-Monitor van november. In Californië werd een nieuwe Psychologenwet aangenomen, waarin behandelende psychologen de bevoegdheid en verantwoordelijkheid krijgen zich te bemoeien met het medicijngebruik van hun patiënten. Volgens de APA is dit een belangrijke stap op weg naar zelfstandige rechten van psychologen op het gebied van het voorschrijven van medicijnen.

(uit: De Psycholoog)

PSYCHOLOGEN EN PSYCHOFARMACA

Mogen psychologen psychofarmaca voorschrijven? Het is een vraag die in de Verenigde Staten de gemeederen sterk bezighoudt en die, als de voor tekenen niet bedriegen, eerstdaags ook in Nederland op de professioneel-politieke agenda zal verschijnen.

**LOGOTHERAPIE EN
EXISTENTIËLE ANALYSE,
EXISTENTIAL PSYCHOTHERAPY
ENIGE OVEREENKOMSTEN
EN VERSCHILLEN
W. J. Maas**

EXISTENTIE

Kernbegrip van de existentiële psychotherapie om de specifiek menselijke bestaanswijze te omschrijven.

Deze bestaanswijze kenmerkt zich doordat een mens zich in een 'situatie' bevindt, die hem /haar als persoon aangaat of aanspreekt. Door deze situationeel bepaalde positie komt de mens tot existentie (personalistische Existentie-analytische benadering). De bestaanswijze begint bij het opmerken (door de Nous) van datgene wat als oproep van de situatie wordt begrepen, verloopt in een dialogisch gesprek dat tot een beslissing leidt en mondt uit in een boven zichzelf uitstijgen (ex-sistere) en een zich inlaten met het andere (zelf-transcendentie). Door middel van een beslissing (wilbeslissing) vormt de mens zich een zijn /haar eigen wereld en zijn /haar eigen bestaan.

Naast deze existentiële zelfvoltrekking in de ontmoeting beschrijft de Existentieel-analytische psychotherapie tegenwoordig vier basis-omstandigheden voor de existentie. (Längle) Deze worden basis-motivatie genoemd Ze zijn dynamisch beleefbaar of invoelbaar en zijn voor de therapie en de psychopathologie van principiële betekenis.

De categorieën zijn afgeleid van het werk van Heidegger.

1. Existentialiteit. de projectieve dimensie van de existentie. De mens staat steeds voor de beslissing om er te zijn, kan dit bestaan kiezen doordat hij / zij een mogelijkheid (waarde) uit zijn / haar wereld (situatie) aangrijpt of verwerft.

De mens *bevindt zich voortdurend in een relatie met het eigen bestaan*, d.w.z.

a) tot zichzelf (persoon) op grond van het begrip van het eigen bestaan.

b) tot het wezenlijke van het mens-zijn van de mens hoort dus dit *begrijpen* van het eigen bestaan, dat in het misverstaan tot mislukking kan leiden.

2. Emotionaliteit. de retrojectieve dimensie van de existentie. De mens bevindt zich altijd reeds in een situatie (wereld) van waaruit deze het eigen existentieel ontwerp voltrekt en zijn/haar betekenis- en handelings-samenhang neerzet. Over de (voorgegeven) situatie heeft de mens niet de volledige beschikking. (Frankl: de situatie is mede-bepalend, maar niet beslissend of beperkend).

De manier waarop iemand zich in een situatie be-

vindt is door emotionaliteit gekleurd en wordt door emotionaliteit gedragen. De emotionele gevoeligheid stelt enerzijds de wijze van openheid van de situatie door de persoon voor en is in zoverre een emotioneel *begrijpen*, anderzijds is deze situatie een stemmingsmatig *gedrag ten opzichte van het zelf/de persoon*.

De oorspronkelijke situationele bepaaldheid van de mens betekent tegelijk dat de mens steeds in diens huidige situatie is en daar ook *moet zijn*.

3. Alledaagsheid: de zijnswijze waarin de mens zich het vaakst bevindt, namelijk in de alledaagse bedrijvigheid/in de bedrijvigheid van het gewone leven. Daarin staat de mens altijd in de dienstverhouding van 'het andere', van de openbaarheid.

Het zelf-verstaan en de relatie tot zichzelf worden door de openbaarheid (beroep, sociale stratificatie, media, etc. verregaand bepaald.

De existentie voltrekt zich in de totaliteit van deze drie genoemde dimensies, die zowel het toekomstige, het verleden en het tegenwoordige inhouden.

PERSOON

Persoon: het centrale begrip van de existentiële analyse waarmee de geestelijke dimensie van de mens wordt omschreven (antropologie) en ook diens vaardigheid om te bestaan.

Persoon (de noëtische dimensie) is bij Frankl (1990, 226) gedefinieerd als 'het vrije in de mens'.

Frankl polariseert het persoonsbegrip ten opzichte van het causaal-gedetermineerde psychophysisum dat per definitie het 'onvrije in de mens' is.

In Frankl's optiek bestaat tussen de persoon en het psychophysisum een wezensverschil, dat ons in staat stelt tot zelfdistantie. Deze zelfdistantie verschaft ons vrijheid - de innerlijke dialoog als ruimte voor de intimiteit en de intuïtie (geweten).

Met zijn concept van 'het tegenover van de geestelijke persoon' staat Frankl in de traditie van M. Scheler (Wicki, 1991).

In de filosofie en in de christelijke theologie zijn twee 'persoonsbegrippen' gevormd, die op onderscheiden wijze hun uitwerking hebben - de 'persoon als individu' (categorie van substantie) en de 'persoon in relatie' (categorie van relatie).

Het individualistische persoonsbegrip komen we tegen als 'identity of consciousness' (c.f. John Locke), die bijzondere nadruk krijgt in het 'moderne debat' rond de vraag naar het begin en het einde van het menselijke bestaan.

De Existentieel-analytische psychotherapie sluit aan bij Frankl's persoonsbegrip, het gaat daar om de geestelijke dimensie van de mens, om de mens als 'concreet geestelijk wezen'.

Hierin komen beide kanten van de traditionele persoonsopvattingen naar voren; zowel de individualiteit in het proces van 'zelf worden' en 'zichzelf vinden'

als ook de relationele kant in de openheid naar de wereld. (H. Vetter, *Existenzanalyse* 3/98 p. 15 vv).

Binnen 'ons' verstaan van Frankl zijn beide kanten integraal aan de orde voor zover we de persoon kennen als 'Sein in der Tat' (c.f. F.H. Breukelmans, *Biblische Theologie II*, 1998).

De creatieve waarden die altijd 'daad' zijn in relatie tot zowel de vraag van het leven via de concreet-existentiële situatie als ook 'Ausdruck personaler Existenz' in relatie tot wie de persoon zelf is, omdat tussen die twee spanningspolen een historische relatie, nl. die van deze unieke persoon in ontwikkeling is en gerealiseerd wordt, staan voorop.

Het is een misverstand rond Frankl dat instellingswaarden als basismotivatie over de creatieve waarden als uitvoering in de situatie van de persoon heen zouden schuiven; er zou dan een neurotische incongruentie ontstaan. Men wordt wat en naarmate men zelf doet.

Instellingswaarden zijn de intimiteit, de relatie die iemand ten opzichte van zichzelf handhaaft in het doen (authenticiteit en integriteit).

Längle en Vetter staan meer in de lijn van de Erfahrung dan in de lijn van de concreet-existentiële daad.

Tegelijk benadrukt Vetter: 'Tot het substantiële persoonsbegrip hoort het moment van zelfverwerkelijking, terwijl tot het relationele moment gerekend worden: verantwoordelijkheid, ontmoeting en geraakt zijn'.

Het probleem van de moderne mensopvattingen in de psychotherapie is met name rond het persoonsbegrip. Het wordt overbodig geacht of is gereduceerd tot het subjectieve met een eenzijdige nadruk op de individualiteit.

Het persoonsbegrip van de Existentieel-analytische psychotherapie kan zowel deze eenzijdigheid corrigeren als ook het door Heidegger naar voren gebrachte zijns-begrip.

BINNENWERELD <-> PERSOON <-> BUITENWERELD
INTIMITEIT OPENHEID VOOR ANDERSHEID

Persona betekent echter masker; de volledige identiteit van wie het zelf van de persoon is, blijft verborgen.

Existentie is niet analyseerbaar, maar slechts als 'Ausdruck personaler Existenz' traceerbaar in termen van daad (relatie en realisering), beleving (emotionaliteit en ervaring) en instelling. Het geweten is en blijft een menselijk geweten; het kan zich vergissen.

Existentie voltrekt zich niet in een 'Reinkultur' en kan dus niet anders zijn dan kwetsbaar.

Een derde school in de existentiële psychotherapie komt uit Engeland. Belangrijke vertegenwoordigers hiervan zijn van Deurzen, Cohn, Spinelli, Duplock. Deze school haakt aan bij Binswanger en Heidegger.

ger.

De persoon is hier een medium, door hetwelk het leven zelf zich manifesteert (Van Deurzen: *Everyday Mysteries, Existential Dimensions of Psychotherapy*, London 1997, p. 96).

Van Deurzen benadrukt het begrip 'relatedness' als primair kenmerk van de persoon, en zegt dat de mens functioneert zoals de cellen die het leven dragen functioneren. Relatedness stelt onze betrekking met 'een groter geheel' en misschien ook met een Groot geheel voor. De andere kant van 'relatedness' is afhankelijkheid.

Persoon en wereld horen onlosmakelijk samen.

We zijn volledig afhankelijk van onze omgeving, die op zichzelf niet afhankelijk is van ons als het gaat om de instandhouding.

Van Deurzen kijkt vervolgens rechtstreeks naar de 'dimensies van "wereld"' waarin de mens leeft (Heidegger) en legt de nadruk op het vinden van een aannemelijke landkaart van die wereld die we samen delen.

- *physical dimension*: we are bodies interacting with our environment.

- *social dimension*: the public dimension, we are interacting with the world and other persons, engaged in contact either through co-operation or control. Level of operating regulated by our feelings, which are barometer of how we interrelate with each other. Communication is primary outlet.

- *psychological dimension*: personal or private dimension, realm of 'I' or 'self'. mainly preoccupied with creating the very centred ness that gives us a sense of stability, integration and selfhood.

- *spiritual dimension*: here we connect through what we may think of as our soul to the absolute world of ideas and their concrete significance in our everyday existence. Point of reference is: the existence of truth in the world. Point of contact is that of our embodied consciousness; level on which meaning is found through the discovery of a sense of purpose.

We zien hier dus een weer geheel andere benadering. In deze school is 'existentie' analyseerbaar (hermeneutisch) en is 'persoon' een individuele expressie van een omvattende existentie in relatie tot die existentie en zichzelf. Existentie is Dasein im Sosein van situatie-en-individu. De mens verschijnt in het bestaande Zijn, dat - als bij Adler - de collectief-sociale vooronderstelling van het menszijn als zodanig is. De categorie 'natuur' wordt hier dan toegevoegd (physical dimension).

Frankl's persoonsbegrip gaat uit van het onherleidbare.(Frankl,1946). Persoon is geen natuurlijke categorie, evenmin een psycho-sociale.

Weliswaar heeft de persoon lichaam en psyche en kan zonder psyche en lichaam niet als 'mens' ge-

kend worden, maar dat wil niet zeggen dat 'persoon' kan worden gedeeld of voortgeplant. De persoon sticht de eenheid in de complexiteit van het menszijn van iedere unieke, onherhaalbare mens.

Het lichaam wordt voortgeplant en is 'voorwaarde voor existentie'. Het lichaam is net als de psyche kwetsbaar en sterfelijk; aan tijd en ruimte gebonden.

Zoiets kunnen we van 'de persoon' niet zeggen omdat we die persoon zonder lichaam en psyche niet kunnen kennen, niet voordat een menselijk individu geboren wordt en niet nadat deze individu is gestorven.

Dat geldt omdat de categorieën 'ruimte' en 'tijd' voor de 'genesis' en na het sterven voor de persoon niet bestaan. Juist aan deze twee spanningspolen - oftewel: grenzen - houdt ons kennen halt en kan slechts worden gedacht in termen van vertrouwen, hoop, liefde en geloof.

'Persoon' is dus een metafysische ('voorbij het natuurlijke') categorie, waarvan de begrippen 'individu' en 'karakter', 'psyche' en 'conditie' *indirecte afleidingen* zijn. Omgekeerd: uit *indirecte toeleidingen*, kan de 'Ausdruck personaler Existenz' gelezen worden en therapeutisch worden geanalyseerd en aangewend inzake verandering, groei, heelwording, waardigheid, integriteit, authenticiteit en zinvol bestaan 'in actu'.

W. J. Maas ©1999

Elders in dit nummer spreekt dr.G.B.J. Dreutel zich uit over rasti Rostelli en zijn eigen ervaringen met hypnose en hypnotherapie.

EXISTENTIEEL-ANALYTISCHE PERSPECTIEVEN W.J. MAAS

Wij gaan er nog steeds van uit dat de mens wordt naarmate hij/zij iets doet, en wel: voor iets of iemand anders. De handeling in het 'zichzelf vergeten' *lijkt* een teveel gevraagde stap.

Wat ermee bedoeld wordt is dit. Zodra iemand met iets of iemand anders ' bezig ' is, is de natuurlijke reactie van het bewustzijn ten opzichte van de psyche als ook ten opzichte van het lichamelijke en het sociale *dereflectie*. Er zijn talloze voorbeelden van te geven. Iemand wijdt zich aan het bereiden van een maaltijd. De aandacht en de intentie zijn bij dat handelen bepaald. Gedurende de bereiding

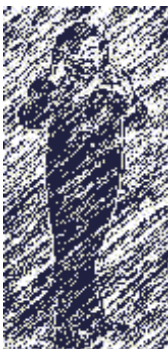
van de maaltijd 'denkt' de persoon niet over zichzelf en naarmate de voorbereidingen vorderen raakt die aandacht steeds intensiever bepaald bij het resultaat van de inspanning: zouden mijn intenties en handelingen overeenstemmen met het beoogde?

Een ander voorbeeld komt uit de gedragswetenschappen. Enkele jaren geleden besloot een psycholoog om depressieve klachten te gaan bestrijden door middel van een fysieke inspanning. Hij nodigde zijn cliënten uit om met hem te gaan lopen. Wie niet in staat was om een veldloop te doen kon rekenen op begeleiding en conditietraining. Dit is een late herontdekking van de basale aanpak zoals Frankl die in de jaren 1920-1930 toepaste toen hij zich bekommerde om de verpauperde werklozen in Wenen. Hij organiseerde buurtcomités en opknapploegen. De 'Verelendung' werd, tezamen met de algemeen voorkomende gevoelens van overbodigheid en waardeloosheid (depressie!) effectief aangepakt. Werklozen hervonden hun waardigheid en daarmee hun spankracht en flexibiliteit in het werken aan een algemeen gewaardeerde opdracht. Tijdens het werken waren ze bezig met hun intenties en met de bemoediging die uit de instemming van buurtbewoners kwam, ze werden gesterkt door de reactie van de kinderen die nu konden beschikken over gerepareerde en schone speelplaatsen. Frankl's project hief de werkloosheid niet op, maar bestreed effectief de existentiële frustratie en het daaruit voortvloeiende existentiële vacuüm.

Kijken we nu naar de kritische kanttekeningen die AA. Längle sinds 1990 bij Frankl's werk zette, dan zien we dat Längle zich zorgen maakt over een te hoog gehalte aan cognitieve interventies die gepaard zouden gaan met een veronachtzaming van aandacht voor de intimiteit van emotionaliteit. Hij heeft daar op verschillende wijze aandacht voor gevraagd.

De zinvraag, zoals die in de Logotherapie als de centrale, concreet-existentiële (dus gebonden aan situatie en conditie) vraag werd gezien, zou niet langer aansluiten bij de algemene zorg van de moderne mensen. Logotherapie zou het contact met de gewone man kwijt zijn of diens alledaagse zorg negeren.

Te
tot
se
lit
go
ps
te
rin
ga
'o
D
Lo

nslotte ontstaat in de opleiding psycho-therapeut een kloof tussen Logotherapie en andere modaliteiten omdat, aldus Längle, Logotherapie zoiets als 'personal psychotherapy', begeleidt en systematische reflectie over zelf-ervaring, stelselmatig uit de weg zou gaan. In elk geval was het geen 'anderwerp' in de Logotherapie. Dat betekent een lacune, die de Logotherapie zou isoleren.

Wat Längle en anderen op een of andere wijze ook dwars zat, was dat Frankl's 'existentieel personalis-

me', ik gebruik hier deze term om de ambivalentie van concrete situationeel-persoonlijk gebonden zin en de daaraan gekoppelde noodzakelijkheid van een meta-zin te omschrijven, door veel psychotherapeuten en psychologen en artsen als te filosofisch, te vaag of te godsdienstig werd en wordt beschouwd.

Nu is het merkwaardige dat het oordeel van deze groepen niet zozeer op inzicht en kennis en feiten gebaseerd is, maar slechts op een vermoeden. Dat vermoeden gaat in de richting van: 'Als je Logotherapie doet dan begeef je je in een dogmatisch voorbepaald veld. Daarmee wordt dan ofwel een levensbeschouwelijk ofwel een kerkelijk-institutioneel kader bedoeld. Dat is des te merkwaardiger, omdat elke psychotherapie in de antropologische vooronderstellingen althans juridisch en filosofisch aan hetzelfde 'gebrek' lijdt. De hulpverlener neemt altijd zowel zichzelf als de terminologie en de dynamiek en de antropologie van de gebruikte methoden en technieken mee in de hulpverlening aan de cliënt. Daar is ook niets tegen, want elke menselijke interventie in de mogelijkheden die werkelijkheid worden betekent dat zowel de geestelijke als ook de materiële en sociale vingerafdruk van de handelende mens er in herkenbaar zijn en gekend willen worden. Ik rijdt het liefst in een Renault, anderen kiezen voor VW of Audi of Citroen of voor een Aziatisch of nog weer een ander 'product'. Daar heeft niemand moeite mee en er is ook niemand die Renault-rijders ervan betichten dat ze de verborgen ideologie van de ontwerpers, producenten, garagehouders en pompbedienden mee de werkelijkheid van het verkeer in brengen op een dusdanige wijze dat de verkeersdeelnemers erdoor geschaad of beperkt zouden worden.

Dus komt men met andere bezwaren; het zou gaan om wetenschappelijkheid. Wel, iets is wetenschap - gebaseerd op waarneming, analyse, resultaten - of iets is dat niet. Zoiets als 'wetenschappelijkheid' bestaat niet. Dat is net zoiets als 'proberen iets te pakken'; je pakt het of je pakt het niet, maar 'proberen te pakken' kan niet.

We gaan hier niet verder op de bezwaren in, maar melden dat er veel en degelijk onderzoek gedaan is naar de basisprincipes waarmee en de feiten op grond waarvan Logotherapie en Existentiële Analyse 'werken'.

Terug naar de bezwaren van Längle c.s.

Zelfveraring, de intimiteit van emotionaliteit en het alledaagse leven dat mensen nu eenmaal te leven hebben zouden in Frankl's werk te weinig aandacht krijgen. Mensen komen met hun gevoelens van onmacht en verontwaardiging bij een therapeut en niet direct met de zinvraag. De ervaring leert overigens dat mensen bij dat soort contacten meestal twee vragen stellen. De ene is 'Wat heeft dit voor zin?' de andere is 'Voor wie doe ik dit eigenlijk

nog?'

Beide vragen - evenwel in dezelfde mate de gevoelens en emotionaliteit (woede, schaamte, schuld, verdriet) - alsmede de condities in termen van biologie en sociale stratificatie - *zijn* in de centrale vraagstelling van de Logotherapie en Existentiële Analyse *aan de orde*.

Dat komt alles immers mee met *deze persoon* die mij als therapeut vraagt hem of haar bij te staan in het zoeken naar, vinden van een mogelijke oplossing en in het begeleiden van de overgang van het oude naar het andere.

De centrale zorg die de Existentiële Analyse biedt is het veiligstellen van de *sanctitas* van de cliënt. Deze komt naar voren in de bewuste aansturing van waarden die in samenhang met de levenshouding c.q. instelling van de cliënt een *positieve rol* spelen. Positief is hier - Nozrat Peseschkian heeft daar terecht op gewezen - de betekenis van *depositum*. De instellingswaarden zijn in feite 'oogst' van voltrokken handelingen en ervaringen uit het verleden, in de zin van het 'tegoed' dat je als mens in het bestaan houdt en bij het leven zelf bepaalt.

Los van de concrete problematiek bestaat het bewustzijn omtrent wat 'goed' geweest is. De troost en de bemoediging die daarin gevonden en geborgen is, zijn de resultanten van wat de 'kracht tot verandering' wordt genoemd; de 'Trotzmacht des Geistes' op grond waarvan en waarmee iemand het onvolledige en onvoltooide leven het hoofd heeft weten te bieden in het er zelf toe doen en in het er zelf aan bijdragen. Logotherapie kijkt vervolgens naar de mogelijkheid die een cliënt heeft om in *sanitas* om te gaan met de spanning die het probleem enerzijds emotioneel, psychisch, sociaal en fysiek oproept - of juist wegneemt door de neurose - en de reeds eerder vastgestelde 'prestatie' van iets voor iemand of iets 'goed' gedaan te hebben.

Hoe kan ik *gezond* met het probleem omgaan, er iets aan doen(!) waardoor zowel het probleem als ikzelf *ten goede* veranderen en er weer een bouwsteentje aan mijn mogelijke levenszin *door mijzelf* wordt toegevoegd.

* Waarom wordt deze weg gekozen?

* Waarom niet direct in het probleem zelf?

* Waarom niet direct in de geproblematiseerde of beschadigde emotionaliteit?

Juist omdat mensen bovenal 'zingevers' zijn.

Dat heeft twee zijden. Zingevers zijn in een probleem (van welke aard dan ook) draagt het onvermijdelijke en oncontroleerbare risico met zich mee dat we ons overgeven aan het vinden van verklaringen achteraf, secundaire rationalisaties van een facet of aspect of deel(genoot) van het probleem. Voordat een cliënt besluit om met het probleem naar een therapeut te stappen is er al heel veel 'werk' verzet. In feite betekent het voorleggen van een probleem aan een therapeut dat het vermoeden, dat er een oplossing is, het probleem zelf diepgaand heeft veranderd. Er is

al zelfdistantie en zelftranscendentie, want niet 'het probleem' zelf komt aan de orde, maar de verhouding die de cliënt tot het probleem en tot zichzelf (inclusief de omgeving in relationele zin) heeft. Daarin is dus ook sprake van rationalisatie, secundaire (emotionele, cognitieve) rationalisatie.

Het zoeken naar en vinden van een mogelijke, persoonlijke, concreet-existentiële zin heeft op zichzelf ook geen *directe* betrekking tot het gestelde probleem. In zingeving zit het retrospectieve, rationaliserende argument en het heeft als bezwaar dat een andere kleur voor het verleden nog niet betekent dat dat verleden van inhoud verandert of dat een weg naar realisering van een mogelijke toekomst in heen waardig en waardevol 'hier-en-nu' mogelijk wordt.

Zin-zoeker blijken te zijn, in een analyse van instellingswaarden inzake de vraag waarvoor iemand eigenlijk leeft, kan niet anders dan onthullen wat onbewust actief en dynamisch stuurt. Als mens worden wij in ons denken, voelen, doen en zijn onbewust aangestuurd door het *depositum* waarmee ons leven zich gaandeweg vormt. Dat is dus: door wat (wie) ons 'aanspreekt', liefheeft.

Onbewust geestelijk 'waar'-genomen worden onze waarnemingen in waarden gerangschikt en het zijn deze onbewuste waarden die ons handelen aansturen. Vandaar dat we eerder stelden: een mens wordt naarmate hij/zij *iets doet*. Daden, ervaringen en gebeurtenissen die ons in deze onbewuste waarden raken, brengen ons in verlegenheid en verontwaardiging. Onze integriteit en authenticiteit worden ter discussie gesteld, we *voelen* ons waardeloos, overbodig, machteloos, weerloos; soms echter ook woedend, radeloos, verdrietig, schuldig. Zoals we ons ook 'volut levend', 'gevraagd', 'geaccepteerd', 'gewaardeerd', 'uitgedaagd', 'serieus genomen' voelen of 'verliefd' als iemand ons *persoonlijk* aanspreekt in positieve zin. Maar altijd laten we onze situatie en conditie integreren tot en uitmonden in een volgende *daad*. We 'vervoegen' onszelf met de mogelijkheden (vrijheid) en de bepalingen (verantwoordelijkheid) tot een nieuwe, integrale 'zin'.

WERKWIJZE?

Volgens Corey (1997) zijn de basale concepten van zoiets als existential therapy vooral 'fuzzy and ill defined, making its general framework abstract at times' (a.w. p.474). M.i. is dat omdat Corey niet goed 'vat' wat existentie betekent en inhoudt. Juist Frankl heeft dat simpel en helder en controleerbaar neergezet.

Het grote goed van Frankl's existentieel-analytische benadering dat het voor de psychotherapeut allereerst helder moet zijn dat het uiteindelijk 'de wil tot zin' is die zowel de instelling als ook de beleving en de handeling aansturen.

We stelden al vast dat het 'doen' centraal staat; wat iemand zelf doet maakt dat iemand deze unieke

persoon 'is', nl. dat iemand als zodanig 'bestaat'. Hij/zij onderscheidt zich ten opzichte van het andere, de anderen en ten opzichte van het eigen verleden door dit of juist dat wel of niet zus of zo te doen. Daar past niet de terminologie 'gedrag', omdat gedrag als zodanig een conglomeraat van aangeleerde, gesocialiseerde respons is op uiterlijke dan wel innerlijke stimuli.

Het essentiële punt van Frankl in de psychotherapie is dus allereerst de kwestie van de volgorde in het luisteren en kijken en interveniëren.

Als ik Frankl goed begrijp komt het existentiële in de concrete situatie van deze unieke mens voor al het andere. Frankl ontkent niet dat 'al het andere' er ook is, dus; de zelf-verwerkelijking in alle facetten, de zelf-handhaving in alle facetten, de bio-psycho-sociale dynamiek. Hij stelt dat een werkelijk begrijpen van de ander van de therapeut vergt dat deze allereerst helderheid krijgt in de existentialiteit van de cliënt: de vraag hoe deze mens zich als méns relateert in de totaliteit van het bestaan.

Wat we in dit perspectief te zien krijgen is, zou - hoewel het instrument er zich niet goed voor leent - via de GAF-schaal kunnen worden gedefinieerd. De GAF-schaal heeft echter geen punten voor wat doorgaans 'spiritualiteit' genoemd wordt. Er moet een alternatief voor komen.

Spiritualiteit is de geëxpliciteerde persoonlijke visie op de eigen inbedding in het leven en heeft therapeutisch gezien een grote waarde. In eenvoudige taal: Zodra ik er als therapeut zicht op krijg voor wie of wat en waartoe iemand leeft, ondanks alle fasen, problemen, pijnen, schuld en falen, heb ik als therapeut een ingang voor de vraagstelling naar wat uiteindelijk alle therapie wil: de explicitering van vrijheid voor verandering en verantwoordelijkheid in het doen (aanvangen, voltrekken en voltoeien) van die verandering. De spiritualiteit van de ander geeft mij inhoudelijk en feitelijk zicht op de kwaliteiten van integriteit en waardigheid, wijsheid en spankracht - waarbij de context van de relatie therapeut-client onveranderd die van hulpzoekende en hulpbiedende 'is'. Zelfs dit laatste, waarbij 'is' als categorie van respect, echtheid, oprechtheid en waardigheid de relatie als zodanig kenmerkt, wordt daarbij operationeel.

Frankl werkt integratief. Dat betekent concreet; vanuit de existentialiteit kijken we opnieuw naar het gestelde bio-psycho-sociale 'probleem' en beslissen op grond van de relatie existentialiteit-probleemstelling welke interventies en technieken zullen worden gekozen om welke facetten in het proces van remobilisatie van humane mogelijkheden van deze persoon in de gegeven situatie aan te pakken.

(PLAATJE)

In de hierboven geschetste figuur zien we dus een methode, een werk-orde. Vanuit de existentie (A) lost de therapie niet het probleem op, maar werkt de therapie eraan om het probleem afgelost te krijgen door een mogelijke, persoonlijke, zinvolle toekomst waarin zowel de waardigheid uit het verleden als de waarden (vragen) van die toekomst (5a en 5b) worden geïntegreerd in een nieuw zelfinzicht, zelfverstaan, zelfwaarderen (5 B). In 5a is de relatie verantwoordelijkheid-vrijheid aan de orde, terwijl in 5B de concrete nieuwe handeling verantwoordelijkheid uit vrijheid aangaat. Wat de cliënt 'doet' is 'opus ad extra' én 'opus ad inta'.

De velden overlappen elkaar in de figuur. Deze overlappingsen zijn als het ware de bruggen waarover ieder moment zowel cliënt als therapeut in de spanning van de existentie treden. De werkvelden bestaan niet separaat, we kunnen ze niet 'uitprepareren' of van elkaar isoleren. Elk van de velden vraagt om methodiek, waarin zowel het betreffende veld als ook de totaliteit van de persoon tot hun recht komen.

Integratief werken is juist dat je vanuit de existentie - die altijd weer concreet-persoonlijk is - kiest voor interventies die als zodanig expliciet toe leiden tot verheldering van handeling in onderscheid tot reacties, vrijheid van zelf-beschikking in onderscheid tussen passiviteit of machteloos ondergaan.

Dat is anders dan 'als ik het maar zo formuleer dan komt er succes', anders dan 'als ik het maar zo interpreteer dan voel ik me goed', anders dan 'als ik het maar zo aanpak dan wordt het geaccepteerd'. Diepte kan alleen vanuit hoogte worden beoordeeld, ruimte ontstaat alleen door beweging en verplaatsing. Wanhoop en vertwijfeling zijn gerelateerd aan het bestaan van zin. Verontwaardiging kan alleen begrepen worden vanuit een waarde. Verdriet kan alleen begrepen worden vanuit liefde. Bij Frankl leer je dat er geen automatismen zijn, de mens is geen machine en geen dier en evenmin is de mens een gesocialiseerde combinatie van dier en machine. Om te bestaan kun je niet anders dan zelf iets doen. Dat vergt in alle omstandigheden, condities en situaties een persoonlijke aandacht en inzet.

De orde van het bestaan bepaalt de werkwijze van de therapeut. Werkelijkheid wordt 'gemaakt', bestaat in relaties en kan niet worden gevangen in feiten. Dat blijkt zelfs op te gaan voor het heelaal.

'CHEMIE SPEELT TE GROTE ROL IN PSYCHIATRIE'

Psychiaters gaan te weinig uit van de levensgeschiedenis en emotionele gebeurtenissen bij psychische problemen. Als in de behandeling zulke ervaringen niet worden meegenomen, is de kans groter dat de geestelijke klachten chronisch worden,

zei prof.dr.J. Romme van de Universiteit Maastricht bij zijn afscheid als hoogleraar sociale psychiatrie. Psychische klachten worden te snel verbonden aan een ziekte als schizofrenie. Hij noemt deze ontwikkelingen binnen de biologisch georiënteerde psychiatrie 'minder goede geneeskunde'. In zijn ogen is de psychiatrie gaan dwalen door de reacties van mensen als ziekte-eenheden te bestuderen. En dat terwijl eigenlijk bestudeerd moet worden hoe mensen reageren op gevoelens van machteloosheid, zoals de dood van een naaste. Ieder mens reageert anders, stelt Romme. Chemische processen in de hersenen zijn volgens hem een gevolg van emoties en niet de oorzaak ervan, zoals veel onderzoeken veronderstellen. Maar volgens Romme onderdrukken medicijnen de emoties en daarmee de symptomen, wat een genezing in de weg staat.

LOGOTHERAPY AND EXISTENTIAL ANALYSIS, EXISTENTIAL PSYCHOTHERAPY: SIMILIARITIES AND DIFFERENCES

W.J. MAAS

EXISTENCE

The essence of existential psychotherapy is to understand and describe the specific or personal human way of existing. Existence is hallmarked by the human being who experiences a certain predicament, which 'speaks' to him/her on a personal level. The human comes into being due to this situational orientation (personal Existential-analytical approach), and the manner of existence commences by the attunement (of the *Nous*) to the task within the predicament, which leads to a dialogue that eventually results in a decision that is characterized by existing beyond oneself and reaching out towards the other (self-transcendence). Through such authentic choices the person forms his/her own world and his/her own existence. Existence as described above transpires in the totality of three dimensions, which all contain both the past, present, and future within them. The categories below are derived from the work of Heidegger and depict the three dimensions:

Existentiality: the projective dimension of existence.

Human beings *constantly are in relationship to their own existence*, and are confronted with a decision to be by realizing a possibility (value) within a specific situation. The task is, however, not solely to decide, but also to *conceive* the right decision, and this entails the possibility of misunderstanding or being mistaken.

Emotionality: the retrojective dimension of existence.

The manner in which someone finds him/herself within a situation is coloured and affected by an emotional ambience. The emotional sensitivity is, on the one hand, defined by the openness of the person for the situation (which can be described as emotional understanding), and, on the other hand, the situation is the mood-determining *behaviour in relation to the person him/herself*. The original situational influence of the person means concurrently that one is invariably in one's present situation and that one *must be there*.

Daily Activities: the manner of being wherein the person finds him/herself most frequently, that is, the daily exertions of normal, working life.

The person offers his/her service to the 'otherness', i.e. to the publicity. The way in which one understands oneself and the relation to oneself

is largely effected by the publicity (job, social stratification, media, etc.).

PERSON

Person is the main term for existential analysis with which the spiritual dimension of the human being is described (anthropology) and also the capacity to exist as a human being. Person, being in the noetical dimension, is defined by Frankl (1990, 226) as 'the freedom within humanity', and polarized against the psychophysical, causally determined organism, which is that which is fixed or preordained within the human being. This polarization or noetic-psychosomatic antagonism allows for the capacity of self-distancing in order that the human being becomes free to engage in an inner dialogue. This inner dialogue creates space for intimacy and intuition (conscience). The aforementioned idea of antagonism is in alignment with the tradition of M. Scheler (Wicki, 1991).

There are two person-denotations within philosophy and Christian theology: the person as a self-realizing and self-seeking individual (category of substantiation) and the person in relation to the world (category of relation). The Existential-analytical psychotherapy concurs with Frankl's proposition that both categories must be used to approach the spiritual dimension of every human being. The creative values, as described by Frankl, are always deeds in regards to the question that life is posing via a concrete, existential predicament as well as 'Ausdruck personaler Existenz' in relation to whom one is as a person. There exists a historical relation, i.e. the unique person in development and in the process of realization, between the tension poles described above. The attitudinal value is the intimacy to oneself, that is, the relation that one maintains to oneself in the doing (creative value); therefore, the human comes in to being in congruency to the actualization of deeds. This integral approach to the person is also known as 'Sein in der Tat' (c.f. F.H. Breukelmans, *Biblische Theologie II*, 1998). It can be noted that the person is open to both the inner world (intimacy) as well as the outer world (focused on the other/otherness), and thereby corrects the subjectivism of psychotherapy and also the *Dasein* notion of Heidegger.

Frankl's definition for person presumes a unique, irreplaceable, and whole being. The person cannot be known without a body or a psyche, but the person can never be nature's category or be solely reduced to a psychosocial dimension. The body is procreated and sets the conditions for existence, but the person cannot be procreated or replicated. Both the body and psyche are vulnerable and mortal, and thus bond to time and space. During the phenomena of death these meanings may be of no

meaning to the person, and beyond the boundaries of time and space one can only think in terms of trust, hope, faith and love. Moreover, the identity of the person will remain a mystery, because existence as such cannot be analyzed. Only the 'Ausdruck personaler Existenz' is traceable in terms of deed (relation and actualization), experience (emotionality and encounters), and attitudes. The person is, therefore, a metaphysical (beyond the natural) dimension, where from meanings such as individual, character, psyche and condition are *indirectly derived*. Conversely, the *indirect approach* to the person is possible through the 'Ausdruck personaler Existenz', which can be therapeutically analyzed and instigated for the sake of transformation, growth, healing, sincerity, integrity, authenticity and meaningful living 'in actu'.

EXISTENTIAL-ANALYTICAL PERSPECTIVE

The basic premise of Logotherapy is that the human comes into being according to what he/she does for something or someone else. This capacity of self-transcendence makes it possible that someone can defocus from psychosocial and physical problems or limitations. This process is what Frankl called dereflection. It can be stated that there is no such thing as positive thinking towards a negative situation; therefore, dereflection allows the person to focus on a worthwhile deed towards a meaningful future.

Is it true that Logotherapy is too abstract and vague, and is not in tune with the people who ask for psychotherapeutic help due to debasing feelings of helplessness, shame and indignation? Experience teaches us that people come to psychotherapy with two basic questions: 'What is the use?' and 'For whom am I really doing all this?'. Both questions are central to Logotherapy and Existential Analysis as well as the degree of emotionality (rage, shame, guilt, sorrow) and the biopsychosocial limitations. The aim of Existential Analysis is to safeguard the *sanctitas* of the client, which comes to the light by the conscious striving to actualize values in conjunction with attitudes of the client that play a *positive role*. The attitudinal values are, in fact, the harvest of actualized deeds and experiences from the past which are a testimony to someone's capacity to live out one's human dignity and make one's own authentic choices. Herein lies the strength to change, the 'Trotzmacht des Geistes'. Logotherapy looks at the possibility for the client to cope in *sanctitas* with the tension that is induced by the emotional, physical or social problem (or the suppression of this tension due to neurosis) and the previous determined 'achievement' of having done a 'good' deed for someone or something. The question in Logotherapy is: How can I in a *healthy* manner deal with this problem, so that both I and the problem

change for the *better* in order that I can *myself* add a building stone to my life's possible meaning and purpose.

METHOD?

The value of Frankl's existential-analytical approach is that it must, first and foremost, be clear to the psychotherapist that the 'will to meaning' aims in an integral way at the attitudinal, experiential, and creative values. The crux of Logotherapy is the 'deed', which makes the unique person exist as this person whom can be distinguished from others, the otherness, and his/her own past. A 'deed' is not a behavioural response which is merely based on a conglomerate of conditioned and socialized responses to external and internal stimuli. The therapist must gain insight into the client's spiritual strength, that is, for what or whom someone lives and for what purpose, despite all the pain, failures, guilt and problems. This illuminates explicitly the freedom for change and the responsibility of the deed for the sake of this change.

Existence is personal doing in the here and now, and the biopsychosocial problem surfaces as an existential question. The logotherapist does not attempt to solve the problem in this state of existence, but tries to relieve the problem by a possibly personal meaningful future wherein the dignity of the past and the values of the future are being integrated into a new self-understanding and self-appreciation. By looking at the past the therapist can make the freedom to having responded to values more explicit, and by looking at the future the responsibility for the new deed is made explicit. To exist one must make a personal effort and attention in all circumstances and conditions. Reality is being made, and exists in relations, never to be captured by facts. This is even true for the universe.

(translated and edited bij drs. Merijn Merbis) De mensenwereld volgens dr. G.B.J. Dreutel

Goedenavond waarde lezers,
U vraagt zich misschien af waarom ik 'goedenavond' schrijf. Het zou immers kunnen zijn, dat u - mijn waarde lezer - dit stukje des ochtends, des daags of juist des nachts leest. Voor u - waarde lezer - mag ik duidelijk maken, dat mijn wereldbeeld te allen tijde uitgaat van mijn eigen bescheiden persoonlijkheid. Mijn beste deel van de gehele dag is de avond. Vandaar mijn groet 'Goedenavond waarde lezers...' Dit geldt evenwel niet voor de zeldzame avonden dat ik mij onledig houd met het massamedium de televisie. Niet zelden wordt mijn goedenavond dan ernstig verstoord door een heer in het zwart, die tracht de hypnose - hetgeen een zeer serieuze zaak is - in een vreemd daglicht te stellen ten behoeve van een hogere consumptie van een niet nader te noemen biermerk. Nu drinkt een echte heer zelden bier; hij preferereert een goed glas wijn met een verfijnd bouquet of een stevige afdrank. Nadien is het goed toeven in een genoeglijk gezelschap. Dit heerschap in het zwart blijkt het uiteindelijk te moeten afleggen - hetgeen heren in het zwart vaker doen - tegen twee jongemannen. Mijn persoonlijk probleem is evenwel diepgravender. In de loop

van deze 'commercial' zakken mij te ogen telkens verder weg. De historie hierachter is deze: in vroeger jaren heb ik ook getracht mij de schone kunst der hypnose eigen te maken. Daartoe nam ik mijzelf als proefpersoon, hetgeen nooit het resultaat heeft gebracht waarop ik hoopte. Telkens wanneer ik het probeerde viel ik op commando in een diepe, diepe slaap.

Een ander heerschap, die naar mijn bescheiden mening, de kunst der hypnose bederft is dhr. Ronald van den Berg. Hij siert zich met de circus-naam Rasti Rostelli. Hetgeen het gemeene volk genoegzaam zou moeten waarschuwen. Helaas! Hij is zeer succesvol. Zelf zegt hij daarover tegen mevrouw P. van Laar: "Ik zet de dingen naar mijn hand. Het gaat allemaal precies zoals ik wil. Want als je het echt wilt dan kun je het ook. Dat vertrouwen breng ik tijdens de show over op de mensen. Dat ze iets kunnen wat ze willen." En dat allemaal dankzij zijn 'gave' en theorie, de zg. visualisatietheorie. Rasti: "Van te voren beeld ik mezelf in hoe ik wil dat de situatie zich ontwikkelt. Ik ontspan me en concentreer me volledig op dat beeld. En vervolgens gebeurt dat ook zo, dat weet ik gewoon. Zo bereik ik mijn doel. Zo kun je alles."

Het blad 'Onkruid' laat in haar nieuwste nummer een aantal slachtoffers aan het woord. Rostelli mikt graag op de onderbuik, naar eigen zeggen. Tot vermaak van het publiek laat hij mannen met mannen zoenen of geeft hun de waan een geslachtsdeel van vijf meter te hebben. Hij laat zich verleiden door gehypnotiseerde vrouwen, snijdt mannen naar hun overtuiging de penis af. Hij belooft bij de werving van kandidaten gewichtsverlies, stoppen met roken etcetera.

In ieder geval is voorzitter F. Peeters van het gewaardeerde gilde der hypnotherapeuten verheugd over het feit dat deze klachten nu naar buiten komen. "Rostelli lokt mensen onder valse voorwendsels het toneel op, want eigenlijk hebben zij een therapeutische vraag. Vervolgens zet hij hen voor het blok, laat ze geen keuze. Dat is niet ethisch."

Mijn probleem evenwel, mijn waarde lezers, is dat ik nu ongelooflijk moe word. Excuseert u mij. Het onderwerp 'hypnose' heeft nog altijd een effect op mij. En nu ik eraan denk was mijn probleem latent reeds aanwezig in mijn gymnasium-tijd, waar ik nooit het verhaal afgerond heb gehoord van Hypnos, de zoon van Nux en vader van Morpheus, Phobetos en Phantasos, dien respectievelijk de dromen schonken aan mensen, dieren en dingen. Waarde lezers - een goede nacht.

Dr
. G
. B
. J.
Dr
e u
tel

ZINSGEORIENTEERDE PSYCHOTHERAPIE - EEN PRACTICUM ZICHT OP ZIN

Zinsgeoriënteerde psychotherapie van Viktor Frankl wordt binnen het kader van het onafhankelijk geestelijk werk aangeboden in Praktijkencentrum *Carpe Diem* in Bilthoven. Dat is een ongebruikelijke combinatie. Niet zozeer vanwege het opvallend samengaan van *geestelijk werk* en *psychotherapie*. Veeleer omdat de *zinsgeoriënteerde psychotherapie* die wordt aangeboden nadrukkelijk op meer vakgebieden uit de mens- en geesteswetenschappen is gefundeerd dan alleen de psychologie. Uiteraard bouwt de psychotherapie van Frankl voort op de bestaande psychologische kennis. Frankl voegt daar slechts een nieuw gezichtspunt aan toe. Naast deze wetenschappelijke onderbouwing is ze ook op reguliere geneeskunde en pastorale theologie gefundeerd. De zinsgeoriënteerde psychotherapie waarmee Viktor Frankl school gemaakt heeft werkt tussen deze drie vakgebieden als extra verrijking, als zelfstandige therapie en als bemiddelende instantie. Dat kan omdat Frankl's integratieve psychotherapie van huis uit regulier is, maar desondanks vanuit de *geestelijke* dimensie van het mens-zijn werkt. Dat is het gebied van de zin. Frankl gaat, kort samengevat, uit van de opvatting dat de mens als geestelijk wezen zinzoekend is en omgekeerd dat iemand zich leeg voelt als hij of zij het zoeken naar een zinvol bestaan verkeerd verstaat, of probeert te ontlopen, omdat iemand dan de geest van menselijkheid misloopt.

Zin ziet Frankl tweeledig. Als de gewone zinnige zet in het schaakspel van het dagelijkse geven en nemen. Maar ook als uiterste of laatste levenszin die in en onder de duizelingwekkende veelheid van het wereldgebeuren bestaat, waar iedereen deel van uitmaakt. Al heeft ieder de vrijheid om zelf te bepalen of en hoe iemand dat dan wil doen: deel uitmaken van een uiteindelijke levenszin; van een geestelijke, spirituele werkelijkheid. Het zal weinig verbaazing wekken dat het onafhankelijk *geestelijk werk* bij deze inzichten al snel een goed humeur krijgt.

Het geestelijk werk is een moderne vorm van het klassieke pastoraat. Het doet op eigentijdse en buitenkerkelijke wijze wat ook de vroegere zielzorg beoogde, namelijk: het vergemakkelijken van zicht op zin; het opnemen en verwerken van levensgebeurtenissen in een ruimere zinsverlenende context, dan dat van het eigen leven. Ooit werd die ruimere context door de kerken in de hemel gezet. Toch betreft het verschil tussen eigentijds geestelijk werk en vroegere zielzorg niet de kerk, maar de culturele versmalling van het zinsverlenend kader. Want die is de hemel uitgevallen? Ingeperkt tot een aardser, wellicht aardiger kader. Maar vervolgens tot

aan de grenzen van het subject zelf ineengeschrompeld, met als gevolg dat momenteel de individuele levensloop haar eigen zinsbepalende context lijkt te zijn. Secularisatie, individualisatie, autonomie en privatisering zijn hier sleutelbegrippen. Het onafhankelijk geestelijk werk geeft haar *onafhankelijkheid* vorm door zich *onvoorwaardelijk* aan te passen aan deze zelf vastgestelde individuele zingevingskaders. Het zoekt een open, desnoods socratisch gesprek, over de spirituele waarden in het individuele mens- en wereldbeeld van de cliënt. Dat gesprek is open en gelijkwaardig, waar het habijt en de kazuifel niet slechts in schijn terzijde zijn gelegd. Waar de stille claim van het levensbeschouwelijk artikel, de dwang van het kerkelijk dogma of de adaptieve werking van de psychologische doctrine ook echt buiten werking zijn. Het *onafhankelijk* geestelijk werk heeft in vergelijking daarmee een haast roekeloze onbevangenheid in haar benaderwijze. Een naïviteit die niet oordeelt. Maar *vraagt*, omdat het weet heeft van de vragende *kol demma-ma dakkah*, de vragende *stem van suizende stilte*, temidden van het duizelingwekkend levensgebeuren en het toch vrij menselijk antwoordend vermogen daarin. Het geestelijk werk is van oudsher bekend met het *vraagkarakter* van de menselijke werkelijkheid. Met een spirituele dimensie van het bestaan waarin de mens op zoek naar zijn of haar bestemming *zelf* gezocht en *zelf* gevraagd wordt. Gewoon omdat er doelen buiten de mens zijn die hem of haar nodig hebben. Omdat mens-zijn een gerichtheid op buiten liggende zin is, slechts te vergelijken met het oog dat ziet naar wat buiten haar zelf is. En dus niet het eigen 'zien' ziet. Van oudsher heeft de religie zich met deze inzichten beziggehouden. Het is belangrijk dat de theologie deze oorspronkelijke en fundamentele kennis geordend, bekritiseerd en doorgegeven heeft. Uiteraard omdat individuele mensen niet de mogelijkheden hebben om ervaringen van eeuwen in hun eigen leven uit te proberen, maar ook omdat daarmee de ethiek en de antropologie vaste vorm kreeg, hetgeen op haar beurt een subject overstijgende context voor zingeving mogelijk maakte. De welhaast roekeloze onbevangenheid waarmee het onafhankelijk geestelijk werk het gesprek hierover aangaat heeft een keerzijde van misschien nog grotere naïviteit. Dit keer ten opzichte van de geestelijke traditie, want ook daar is een vragende houding bepalend - geen vertegenwoordigende houding. De kwetsbaarheid van dit haast Rogeriaans standpuntloos standpunt is de achilleshiel van het onafhankelijk geestelijk werk. Er is geen ambt of pil om achter te schuilen. Deze zwakte wordt niet door protocollair of dogmatisch optreden ondervangen, alleen aangevuld met de expertise van een tweede vakgebied - dat van de psychologie - om te weten waar te zwijgen en waar door te vragen. Daarbij is Frankl's, op existentie gerichte psychotherapie, de extra specialisatie. Omdat daar-

mee het zicht op zin precies in de juiste verhouding komt tot de lichamelijke en psychische dimensies van het mens-zijn.

De geestelijke dimensie wordt het beste zichtbaar vanuit theologisch, niet vanuit psychologisch, perspectief. Eenmaal ontdekt wordt ze het beste verwerkt door de psychologische, niet door de theologische deskundigheid. Want de theologie focust op levenszin - op ethiek - en op wat er historisch allemaal met mens- en wereldbeelden gebeurt. Ze mikt op de waardigheid en heiligheid van het leven en bereikt als ongezoekt neveneffect verbeterde levenskracht en gezondheid. Terwijl de psychologie de levenskracht in haar vizier neemt. En met haar precieze instrumenten en technieken zoveel mogelijk obstakels en belemmeringen uit de weg wil ruimen bij de menselijke groei, ontwikkeling en ontplooiing. Waarbij ze als onbedoeld neveneffect de levenszin intensiveert en de heiligheid bevordert.

Natuurlijk berust de rationale bij dit *geinig* samengaan van zinsgeoriënteerde psychotherapie en onafhankelijk geestelijk werk op het dubbele gegeven dat de kerkelijke zingevingskaders steeds meer uit de cultuur verdwijnen en dat de kerkelijke ambtsdragers en -werkers zich maar mondjesmaat de psychologische toerusting verschaffen om op deze culturele verandering in te spelen. Zij laten dit over aan anderen. Niet slechts Frankl wees daar halverwege deze eeuw op met zijn ontwerp voor de *medische zielzorg*. Reeds Freud *himsel* bekritiseerde rond het begin van de eeuw de ingeslapen theologie hartelijk. Desalniettemin: het huidig samengaan van fijnzinnige psychotherapie, eigentijdse theologie en nuchter medisch inzicht, binnen het *onafhankelijk geestelijk werk* is een opmerkelijk novum, omdat persoonsgerichte zielzorg en klachtgerichte psychotherapie nauwkeurig op elkaar afgestemd zijn. Er is uiteraard als vast medisch adviseur een arts aan het geestelijk werk verbonden.

Voor reacties: drs. Roy G.D. Carton, theoloog, logotherapeut & ukcp-geregistreerd psychotherapeut, Praktijkcentrum Carpe Diem/Soestdijkseweg 257, 3721 AE Bilthoven.

Antidepressiva

Nederlandse huisartsen zijn grotendeels verantwoordelijk voor de snel stijgende uitgaven aan antidepressiva. Vergeleken met vijf jaar geleden schrijven ze bijna twee keer zoveel recepten uit, voor middelen die ook nog eens veel duurder zijn. Dat blijkt uit een nota van het ministerie van volksgezondheid. Buiten de muren van het psychiatrische ziekenhuis zijn huisartsen veruit de belangrijkste voorschrijvers van psychofarmaca (geneesmiddelen voor psychiatrische ziekten). In totaal schreven ze in 1997 voor 389 miljoen gulden psychofarmaca voor, met name antidepressiva. Dat is bijna vier keer zoveel als de andere voorschrijvers bij elkaar, zoals riaggs en vrijgevestigde psychiaters. Het ministerie van volksgezondheid is niet gelukkig met deze voorschrijfpraktijken, blijkt uit de nota. Het ministerie verdenkt de huisartsen ervan dat ze soms hun toevlucht nemen tot 'verlegenheidsrecepten': pillen bij gebrek aan alternatieven. Doorverwijzing is vaak niet mogelijk doordat het maatschappelijk werk de afgelopen jaren amper is gegroeid. De riaggs hebben lange wachtlijsten. Daarnaast zouden huisartsen de behandelrichtlijnen van het Nederlands huisartsen genootschap (NHG) vaak negeren door te kort te behandelen, en in te lage doseringen. C. in 't Veld van het NHG bevestigt dit. Maar de kosten stijgen volgens hem vooral doordat huisartsen niet de door de NHG geadviseerde middelen gebruiken. In 't Veld: "Wij adviseren de langer bestaande antidepressiva. Die hebben een redelijke prijs en we weten dat ze werken." Maar deze middelen zijn ouder en dus veel minder glamorous dan nieuwe kaskrakers als Prozac en Remeron, die met publicitair geweld door de fabrikanten worden aangeprezen. In 't Veld noemt nog een andere verklaring voor de groeiende hoeveelheid antidepressiva die de huisarts voorschrijft: ze leren depressies beter herkennen. De Nijmeegse hoogleraar huisartsgeneeskunde W. van den Bosch vindt het "uitstekend" dat huisartsen meer antidepressiva gaan voorschrijven. "Vroeger gaven ze valium of slaapmiddelen. Dat werkt alleen maar zolang je het slikt. Een combinatie van medicijnen en ondersteunende gesprekken kan op langere termijn resultaat hebben." Soms geeft de huisarts pillen omdat hij geen andere mogelijkheden heeft, erkent Van den Bosch. "Iemand met een depressie kan niet drie maanden wachten op een plaats bij de riagg." Maar vaak zijn mensen met een 'eenvoudige' behandeling door de huisarts goed geholpen, denkt hij. Toch vindt het ministerie dat het voorschrijfgedrag van huisartsen moet veranderen. Ze moeten 'zinniger en zuiniger' voorschrijven.

(uit: Trouw)

DE BOEKENHOEK

Inside Therapy: Illuminating Writings About Therapists, Patients and Psychotherapy Ilana

Rabinowitz (Editor)

List Price: \$24.95

Hardcover-256 p.

1.ed. (Aug.1998)

ISBN: 0312186711

Editor Rabinowitz has gathered published excerpts about all aspects of psychoanalysis and psychotherapy by modern therapists and writers. The selections date mostly from the 1980s and 1990s but reach back to the late 1940s, thereby giving valuable historical perspective. Included are essays, book chapters, case histories, and fiction. Points of view range from first-person accounts of early training to patients' perspectives on their sessions to delicious looks inside the minds of therapists: boredom, titillation, spur-of-the-moment insights of breakthroughs, or the therapists' wrestling with their own unresolved issues or feelings of incompetence. The focus is more often on traditional psychoanalysis than on psychotherapy, but most readers are less familiar with the former anyway. Always the relationship between the patient and the therapist is stressed, and this -along with the therapist's special kind of listening- is what ultimately heals. This book both satisfies our curiosity and helps us understand how an often laborious process accomplishes its healing. (*P. Spokes, ALA, 1998*)

Everyday Mysteries: Existential Dimensions of Psychotherapy

Emmy Van Deurzen-Smith

Zie het artikel van W.J. Maas: LOGOTHERAPIE EN EXISTENTIËLE ANALYSE, EXISTENTIAL PSYCHOTHERAPY. ENIGE OVEREENKOMSTEN EN VERSCHILLEN Hardcover (January 1997) Routledge; ISBN: 041508704X \$80.00

Paradox and Passion in Psychotherapy : An Existential Approach to Therapy and Counseling

Emmy Van Deurzen-Smith (Wiley Series in Existential Perspectives on Psychotherapy)

Paperback - 200 pages (October 1998); ISBN: 0471973904 \$34.95

Viktor Frankl Recollections: An Autobiography,

Viktor Frankl and translated by Joseph and Judith Fabry; Hardcover Insight Books, ISBN 0306454106, \$24.95

An inside account of the human journey through this, our age. Viktor Frankl, a witness to the political, philosophical, and scientific upheavals of the twentieth century has written an indispensable me-

moir that will fascinate his millions of readers, as well as professionals in psychology, social work, psychiatry, counseling, philosophy, and the clergy.

Read the flap: Born in 1905 in the center of the crumbling Austro-Hungarian Empire, Viktor Frankl became a witness to the political, philosophical, and scientific upheavals of the twentieth century. With his powerful mind and deep sensitivity, not to mention a trait of indestructible humor, he is particularly suited to give an inside account of the human journey through this, our age. In the stirring recollections and reflections presented in this autobiographical volume, the author, for the first time, describes his childhood and youth, as well as his experiences as a young doctor of neurology in pre-war Vienna. Dr. Frankl recalls his early disagreements with Sigmund Freud and Alfred Adler, and considers the impact of these disputes on the development of Logotherapy, deemed the "third Viennese School of Psychotherapy." Towards the end of the second world war, Frankl was arrested and deported, as was his entire family. The description of his harrowing experiences in four concentration camps, including Dachau and Auschwitz, is of unforgettable intensity and interest. After his liberation by American troops in 1945, Frankl returned to Vienna to discover that none of his family had survived. Slowly and painfully, he started to build a new life. In the postwar years, Frankl's philosophical and psychological ideas caught the attention of a world-wide public. On numerous lecture tours throughout the world, he met some of the most famous figures of our time - Pope Paul VI, First Lady Mamie Eisenhower, philosopher Martin Heidegger - and Dr. Frankl's anecdotes and reflections on these encounters are highlights of the narrative. Viktor Frankl Recollections: An Autobiography is augmented by numerous heretofore unpublished photographs from Frankl's private archives. Dr. Frankl's words of undeniable power and insight make this volume a classic on par with his earlier Man's Search for Meaning, an international best-seller since its publication over 30 years ago.

Filosofische beschouwingen - WITTGENSTEIN editie - over ethiek, esthetica, psychoanalyse, geloof en antropologie

Oorspronkelijk: "Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology, and Religious Belief 1966; 'Lecture on Ethics' 1965; 'Bemerkungen über Frazer's Golden Bough' 1967". Inl. en ann. Sybe Terwee, vert. Wilfred Oranje. Isbn 90 5352 292 1; 164 pp 12x20 cm geb. f 49,50 Gld., Bfr 990

Een bundeling van vijf invloedrijke korte teksten van Ludwig Wittgenstein (1889-1951), gebaseerd op colleges, gesprekken, door studenten opgetekende aantekeningen en eigen notities. Hierin komen thema's aan bod die in Wittgensteins andere gepubliceerde werken slechts zijdelings aan de orde komen. Zij weerspiegelen zijn persoonlijke visie op religieuze, psychologische en esthetische vraagstukken. Wittgensteins lezing over ethiek, 1929, voor de Heretics Society, is de enige lezing van hem die bewaard is gebleven. In deze lezing wordt duidelijk hoe Wittgensteins worsteling met ethische vragen zijn filosofische denken motiveert. De colleges over esthetica vonden plaats in de zomer van 1938 en waren gericht tot een kleine groep studenten, waaronder Rush Rhees. Deze woonde ook de colleges bij die Wittgenstein ongeveer in dezelfde periode over religieus geloof gaf. Door zijn aantekeningen zijn Wittgensteins ideeën hierover voor ons bewaard gebleven. De gesprekken die Wittgenstein in 1942 met Rush Rhees over Freud voerde werden door Rhees opgetekend. Zij stonden aan de wieg van talrijke hedendaagse discussies over de psychoanalyse. Filosofische beschouwingen is het vierde deel in de Wittgenstein-editie.

Dood en springlevend, H.Ch. Gomperts. Gomperts (1909) is de medeoprichter van Uitgeverij Strengholt. Hij schreef een lichtvoetig en luchtig boekje over filosofie, geschreven in de stijl van dagmeditaties. Zijn verwijt naar de kant van Emmanuel Levinas - 'wat hij schrijft is altijd in de stijl van "zo is het en niet anders"' - is hetzelfde gevoel dat mij bekwam toen ik dit boekje doornam. Slordig is bijvoorbeeld de titel 'Alfred Einstein' boven een artikel over Albert Einstein. Zetter en drukker hadden hier meer zorgvuldigheid moeten betrachten. Albert is de overbekende natuurkundige, terwijl Alfred (1880-1952) - Duits/Amerikaans musicoloog was. De laatste heeft zich vooral in het Italiaanse en Duitse muziekleven der 16e-18e eeuw verdiept.

ISBN 90 6010 966 x f 19,90

PH

IRIS MURDOCH

A VISION IN THE DARKNESS

"being in a very, very bad quiet place, a dark place".
(Alzheimers described by Murdoch in its early stage)

An optimistic philosopher, eager for a religion in which not 'God' is the heart but 'good'. Monday the 8. of februari she died, in the age of 79. She studied in Cambridge with Wittgenstein and taught philosophy at Oxfords. Plato and his 'ideas' were fundamental in Murdochs thinking.

Probably one of the best novels she wrote was 'Bruno's dream'. A quarter of a century before she got Alzheimers herself she wrote about Bruno. Bruno is an old and very ill man who is dementing. His live

seems to be useless and without meaning anymore. For the people a-round him he seems to be a (living) plea for euthenesia. 'I'd rather die...' says Bruno's daughter-in-law. The other person (Murdoch?) replies in doubt that she thinks it difficult to know what are the thoughts of someone so old.

At the end of the book it is shown that Bruno - old and dement - has a great influence on the lives of several people. Everyone who (existentially) meets Bruno has to take position in his/her own life and is urged to ask what this means. What the characters in 'Bruno's dream' experience is the fact that the meaning of life is defined not only by rational ideas, but - at an equal level - by the relations between people.

Murdoch must have had knowledge of real existentialism.

PH

Novels

Under the Net (1954); The Flight from the Enchanter (1956); The Sandcastle (1957); The Bell (1958); A Severed Head (1961); "Jungian theories of archetypes; analyses through the theories of Freud male sexuality and desire, and particularly the fear of castration"; An Unofficial Rose (1962); The Unicorn (1963); The Italian Girl (1964); The Red and the Green (1965); The Time of the Angels (1966) ; The Nice and the Good (1968); Bruno's Dream (1969); A Fairly Honourable Defeat (1970); An Accidental Man (1971); The Black Prince (1973); One of her very best, about mad love. A multi-dimensional psychology; The Sacred and Profane Love Machine (1974); A Word Child (1975); Henry and Cato (1976) ; The Sea, The Sea (1978); Nuns and Soldiers (1980) ; The Philosopher's Pupil (1983); The Good Apprentice (1985) ; The Book and the Brotherhood (1988); The Message to the Planet (1990) ; The Green Knight (1994); Jackson's Dilemma (1995)

Philosophical works

Sartre, Romantic Rationalist (1953); The Sovereignty of Good and Other Concepts (1971); The Three Arrows (1972); The Servants And The Snow (1973 play); The Fire and the Sun: Why Plato Banished The Artist (1977); A Year Of Birds (1978); Poems; Art And Eros (1980 play); Reynolds Stone (1981); Acastos (1986) Platonic dialogs on religion; Above The Gods (1987); The One Alone (1987 radio play); The Existentialist Political Myth (1989); Metaphysics As A Guide To Morals (1992); Existentialists and Mystics: Writings on Philosophy and Literature

INTERVENTIES

Logotherapie, zo zei Frankl het eens, kan overal. Onlangs bleek me dat weer eens, toen ik in late avond nog net op tijd de trein naar Amersfoort binnenspurtte. Er was een hoekje vrij en ik vroeg of ik daar kon zitten. Op de bank tegenover me zat een meisje van een jaar of twintig een broodje te eten. Ze verontschuldigde zich in het Engels over het geknoei. Zo kom je aan de praat.

Ze bleek al vier maanden in ons land te zijn, op zoek naar een baantje om te overleven. Ze was achter haar geliefde aan gereisd en ook die had nog niks gevonden. Ze zag er moe en verdrietig uit. Het gesprek ging over de vraag waarom en waartoe ze naar ons land was gekomen. Niet alleen de vriend, maar ook het socialisme en de tolerantie hadden haar naar Nederland gebracht. Maar het was haar bitter tegengevallen. Nu was ze door haar spaarcentjes heen en ze moest beslissen om te blijven of om terug te gaan. Ze voelde zich volledig mislukt. Voer voor een logotherapeutische interventie, tussen Amsterdam Centraal en Bussum.

Logotherapie kijkt naar de vraag hoe en waar iemand iets persoonlijk bereikt heeft. Wat heb je bereikt? Heb je jezelf niet bewezen dat je ter wille van je liefde veel durft los te laten en bijna alles hebt opgegeven? Je bent nu vier maanden in Nederland. Heb je Nederland niet gezien zoals het "in het echt" is? Een lange vakantie in het verkeerde seizoen stelt je daartoe toch in staat? Wat heb je ontdekt? Oh, dat het in Nederland net als in Canada in het dagelijks leven gewoon gaat om de vraag of en hoe je je eigen broek op houdt? Ze vertelt dat ze net een baantje heeft gevonden; zwart werken in de horeca. Ik vraag wat dat betekent ten opzichte van het ideaal dat ze hier dacht te vinden. Tranen springen haar in de ogen. Solidariteit en ruimte blijken te worden geperverteerd tot slavernij en criminaliteit zodra je je in het zwarte circuit begeeft. Hamvraagje: Ben je naar Nederland gekomen omdat je van je vriend hield, of omdat je bang was hem kwijt te raken? Het laatste dus... ook. Zou hij wat jij voor hem gedaan heeft ook voor jou doen? Al je geld besteden en al je relaties opgeven, je hebben en houden achterlaten?

Nee... en weer tranen. 'I am a total failure... I don't dare to go back' snikt ze.

Kijk nu eens wat je echt bereikt hebt. Ken je veel mensen die zouden durven doen wat jij hebt ondernomen?

Nee, die kent ze niet in grote getale. Twee dan? Nee, eigenlijk kent ze er maar een... glimlachje door de tranen heen.

Ben je in jezelf teleurgesteld? Nee, ik heb ontdekt dat ik heel wat aankan.

Heb je hier dan ook iets belangrijks geleerd, bereikt?

Ja, eigenlijk wel... ze droogt haar tranen en geeft

me een hand. Dank je, je bent de eerste die zo met me praat... ik wist me geen raad meer.

Vind je dat iemand het recht heeft om misbruik van je te maken?

Niet meer, zegt ze, en we rijden Bussum binnen.

Kun je een beetje trots zijn op wat je gedaan hebt? Ze knikt.

Ze neemt afscheid, want ze moet er hier uit. Ze blijft op het perron staan tot de trein weer verder gaat. Ze zwaait naar me en stapt de trap af, op weg naar haar vriend met een goed stuk zelfvertrouwen en een opgelucht genomen besluit. Ik ga terug naar Toronto, dat is het beste, ik kan alles wat ik hier geleerd heb straks goed gebruiken.

Mijn vermoeidheid waarmee ik in Amsterdam laat in de trein sprong is weg. Tevreden kom ik om half een thuis.

In een van de lesdagen komt de vraag naar voren hoe je met iemand verder moet wanneer die persoon een goede vriend is en plots in een onomkeerbare lot gestort wordt. Uit het bovenstaande stukje blijkt dat de kracht van Logotherapie en Existentiële Analyse in de paradox van de situatie is te vinden. Lijden kent heel veel gezichten, het geluid van lijden is verdrietig, klachten en gevangenschap. De uittocht uit het lijden is niet zozeer dat het lijden door iemand anders wordt overgenomen of weggenomen. De kracht van de uittocht uit het lijden is dat je een ander standpunt in neemt ten opzichte van dat wat je niet kunt wijzigen. We doen dat allemaal en elk moment van de dag. Ons noodlot - als je het even zo stelt - is dat we leven. Ieder van ons weet dat leven niet oneindig is, niet onkwetsbaar. Wat doen we dus? Op een of andere manier nemen we dat 'lot' in eigen hand en maken er een paradox van. In plaats van levenslang verdrietig te anticiperen op ons eigen levenseinde, zeggen we dat we graag leven, plannen maken, doelen stellen. Ieder kind wil graag groot worden, elk mens wil iets bereiken. De nuchtere waarheid is dat we dat stervend doen. Maar dat noemen we niet zo. We noemen dat voluit leven.

Op het moment dat het ons flink tegenzit, verliezen we op een of andere manier de vrijheid die we ons van meet af aan hebben gepermitteerd. Het 'positum' de basiskleur die ons leven door het ferme paradoxale besluit had, verliest even zijn werking. Waarom? Omdat we dat besluit onbewust geestelijk hebben genomen. Tijdens onze groeifasen hebben we dat besluit als positieve levenshouding ingebouwd in alles wat we ondernemen, in alle relaties de we mede opbouwen, alle keren dat we 'nee' hebben gezegd en gedaan klonk dat onbewuste uitgesproken 'ja' mee.

Wanneer je nu zelf in contact bent of treedt met iemand die het zwerk wel ziet drijven en die daaraan uiting geeft op de sociaal aanvaarde manier (klagen, mopperen, rouwen), dan sta je vaak met je

mond vol tanden. Je kent die mens zo goed, je ziet wat hem of haar overkomt als iets dat net zo goed jou had of nog zal kunnen overkomen en je weet het niet meer. Tegelijk heb je er moeite mee om die oude relatie op deze nieuwe voet voort te zetten. Je voelt je haast schuldig dat jij nog gezond bent en graag leeft. Frankl leerde mij ooit dat je in dat geval helder moet zijn. Helderheid is, dat je je vriend of relatie zegt: 'Ik ben immers bij je', maar dat je daaraan ook een heldere voorwaarde verbindt. Ik kan jouw lijden begrijpen maar niet oplossen. Als we blijven klagen en mopperen en rouwen, vergaat ons beiden de lust om te leven. Daar ben je zeker niet mee geholpen. Als ik jou kom opzoeken mag je je verdriet over je verlies verwoorden. Maar dat is niet alles. Als ik een uur bij je ben, mag je daar tien minuten van gebruiken om te klagen over je lot. Daarna mag je geen enkele negatieve opmerking meer maken. Doe je dat wel, dan ga ik weg, want ik kan je niet helpen door je te bevestigen in je zelfbeklag. Het beste wat ik al vriend voor je doen kan is je deze voorwaarde voorleggen. Ik moet me er zelf ook op instellen op geen enkel punt een negatieve uitspraak te doen. Vroeger, toen jij nog gezond was en alles nog kon doen wat je maar wilde, hadden we dat ook zo; alleen spraken we dat toen zo niet af. Wanneer je het contact zo aanpakt, ontstaat de paradox en wordt werkelijkheid. De ervaring leert dat een paar weken oefenen met deze manier van bewust kijken en spreken een enorm effect heeft op de draagkracht van de lijdende mens. Er treedt een 'instellingsverandering' op ten gevolge van een verandering in daden en beleving. Draagkracht van de persoon wordt ge-remobiliseerd ten gunste van de kwaliteit van het bestaan van de betrokkenen.

W
J
M

LOGOTHERAPIE

Logotherapie is die vorm van psychologische en/of psychotherapeutische hulpverlening, waarbij de vraag naar een mogelijke bestaanszin van de cliënt centraal staan. De therapie werd in de jaren 1925-1945 ontwikkeld en klinisch gevalideerd door de psychiater-neuroloog prof.dr. Viktor Emil FRANKL. In 1990 is de methode volgens de Oostenrijkse Wet op de psychotherapie opnieuw Wetenschappelijk getoetst en als zodanig erkend. Het concept van de Logotherapie berust op de erkenning dat ieder mens een uniek geestelijk wezen is.

Dat wezen, dat er ten diepste en ten laatste naar streeft om zichzelf en het eigen bestaan in een zinvol verband te begrijpen. Dit 'begrijpen' is zowel intuïtief, cognitief, experiëntieel als gedragsmatig.

Waar de mens daar niet in slaagt, ontstaat gemakkelijk een 'existentiële frustratie'. Deze frustratie is de voedingsbodem voor allerlei psychische, somatische en sociale stoornissen.

Voorbeelden hiervan zijn allerlei neurosen, depressiviteit, criminaliteit en verslaving. Maar ook het omgekeerde geldt: door een hervonden zinvol bestaan, ontstaan de energie en de moed om psychische, somatische en/of sociale hindernissen te overkomen en om te zetten in geestelijke gezondheid, flexibiliteit en motivatie. Daar ligt dan ook het doel van de Logotherapie. Bovendien heeft deze integratieve psychotherapeutische methode ruimte voor alle persoonlijke kwaliteiten en erkent de methode uitdrukkelijk de waarde en betekenis van de persoonlijke levensovertuiging van de hulpvragende. FRANKL's inzet voor een rehumanisering van het post-moderne mensbeeld in de psychotherapie en het ontwerpen van een praktisch op elk gebied bruikbare methode van nuchtere medemenselijkheid in de hulp- en zorgverlening, leidde in 1989 tot de start van het Nederlands Instituut voor Logotherapie.